

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QITUVCHILARIDA KASBIY DEFORMATSIYA VA OILA PSIXOLOGIYASINING MA’NAVIY-AXLOQIY IMMUNITETGA TA’SIRI

To‘lanova Mahliyo Murotali qizi
Andijon davlat pedagogika instituti
"Pedagogika va psixologiya" kafedrası o‘qituvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19354817>

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarida kasbiy deformatsiyaning psixologik xususiyatlari, ularning professional va shaxsiy faoliyatiga ta’siri hamda oila psixologiyasi orqali ma’naviy-axloqiy immunitetni shakllantirishning muhim jihatlari ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, oilaviy qo‘llab-quvvatlash va axloqiy qadriyatlarni rivojlantirish o‘qituvchilarda kasbiy stressni kamaytirish va farzand tarbiyasi hamda ijtimoiy ongning oshirishda samarali vosita hisoblanadi.

Kalit so‘zlar: Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari, kasbiy deformatsiya, psixologik xususiyatlar, oila psixologiyasi, ma’naviy-axloqiy immunitet.

Аннотация: В данной статье рассматриваются психологические особенности профессионального выгорания у учителей начальных классов, его влияние на их профессиональную и личную деятельность, а также важная роль семейной психологии в формировании морально-этической устойчивости. Результаты исследования показывают, что поддержка семьи и развитие нравственных ценностей являются эффективными средствами снижения профессионального стресса у учителей и повышения качества воспитания детей и социальной сознательности.

Ключевые слова: Учителя начальных классов, профессиональное выгорание, психологические особенности, семейная психология, морально-этическая устойчивость

Abstract: This article examines the psychological characteristics of professional burnout among primary school teachers, its impact on their professional and personal activities, and the significant role of family psychology in forming moral and ethical resilience. Research results show that family support and the development of ethical values are effective tools for reducing occupational stress in teachers and enhancing child upbringing and social consciousness.

Keywords:

Primary school teachers, professional burnout, psychological characteristics, family psychology, moral and ethical resilience

Kirish. Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari pedagogik faoliyatda yuqori emotsional va intellektual yuk bilan ishlaydi. Ular nafaqat dars berish, balki bolalarning psixologik rivojlanishini kuzatish, ota-onalar bilan muloqot qilish va turli ijtimoiy vazifalarni bajarish bilan shug‘ullanadi. Shu sababli o‘qituvchilarda kasbiy deformatsiya – professional faoliyatga nisbatan salbiy psixologik va emotsional o‘zgarishlar – tez-tez kuzatiladi.

Zamonaviy axborot maydoni va ijtimoiy tarmoqlar esa qo‘shimcha stress manbai bo‘lib, o‘qituvchilarni manipulyativ va noaniq axborotga duchor qiladi. Shu nuqtai nazardan, oila psixologiyasi va oilaviy qo‘llab-quvvatlash o‘qituvchining ma’naviy-axloqiy immunitetini shakllantirishda asosiy vosita sifatida ajralib turadi.

Kasbiy deformatsiya: psixologik xususiyatlari

Kasbiy deformatsiya o‘qituvchida bir qator psixologik va fiziologik belgilar bilan namoyon bo‘ladi:

1. Emotsional charchash: uzoq muddatli stress natijasida ishga qiziqish pasayadi, kayfiyat o’zgaruvchan bo’ladi, motivatsiya susayadi. Masalan, bir o’qituvchi darsga tayyorlanishda charchagan va hissiy jihatdan sovuq his qilishi mumkin[1].

2. Hissiy sovuqlik va masofalanish: o’qituvchi o’quvchilarga va hamkasblarga nisbatan sovuqqon bo’lib, ularning ehtiyojlarini yetarlicha tushunmay qoladi. Bu bolalarning ijtimoiy va emotsional rivojlanishiga salbiy ta’sir ko’rsatadi.

3. Kasbiy qadriyatlarining pasayishi: ishga bo’lgan qiziqish kamayadi, professional maqsad va qadriyatlar zaiflashadi. Natijada o’qituvchi o’z kasbiy roli va mas’uliyatini yetarli darajada his qilmaydi.

4. Psixofiziologik simptomlar: uyqusizlik, bosh og’rig’i, immunitetning zaiflashishi va boshqa stress bilan bog’liq alomatlar paydo bo’ladi. Bu o’qituvchining shaxsiy sog’ligiga va dars sifatiga bevosita ta’sir qiladi.

Tadqiqotlar shuni ko’rsatadiki, kasbiy deformatsiya o’qituvchining professional samaradorligi va farzandlar bilan tarbiyaviy muloqotini ham pasaytiradi. Oila psixologiyasi o’qituvchining kasbiy va shaxsiy barqarorligini ta’minlashda muhim ahamiyatga ega. Oila quyidagi yo’llar bilan o’qituvchiga yordam beradi. Emotsional qo’llab-quvvatlash: oilaviy mehmuruvvat stressni kamaytiradi va ruhiy yengillik beradi. O’qituvchi oilasiga o’z his-tuyg’ularini ochiq aytishi mumkin, bu esa ichki psixologik bosimni kamaytiradi. Axloqiy qadriyatlarni shakllantirish: oilaviy muloqot va tarbiya orqali me’yoriy ijtimoiy va axloqiy qadriyatlar mustahkamlanadi. Bu o’qituvchining professional faoliyatida axloqiy barqarorlikni ta’minlaydi. Axborot hujumlariga qarshi psixologik chidamlilik: oila o’qituvchiga manipulyativ yoki salbiy axborot manbalarini tanqidiy baholashni o’rgatadi. Shu bilan birga, oilaviy qadriyatlar tizimi stressga chidamlilikni oshiradi.

Masalan, oilada birgalikda axborot manbalarini tahlil qilish va turli fikrlarni muhokama qilish o’qituvchida tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi, bu esa kasbiy deformatsiyani kamaytirishga yordam beradi. Zamonaviy axborot maydoni o’qituvchilar uchun qo’shimcha stress manbai hisoblanadi. Ijtimoiy tarmoqlar va media noto’g’ri yoki manipulyativ ma’lumotlar bilan to’la bo’lib, bu professional deformatsiyani kuchaytirishi mumkin. Oila psixologiyasi yordamida o’qituvchi axborotni tanqidiy baholashni o’rganadi, shaxsiy barqarorligini saqlaydi va ma’naviy-axloqiy immunitetni mustahkamlaydi[2]. Misol uchun, ota-ona bilan birgalikda axborotni tahlil qilish, manbalarni tekshirish va salbiy axborotga qarshi qaror qabul qilish mashqlari o’qituvchining chidamliligini oshiradi.

Kasbiy deformatsiyalangan o’qituvchi farzandlar tarbiyasida salbiy natijalarga olib kelishi mumkin: Ijtimoiy va axloqiy qadriyatlarining sust rivojlanishi: o’qituvchi sovuqqonligi va motivatsiya pasayishi farzandning ijtimoiy ko’nikmalariga salbiy ta’sir qiladi[3]. Tarbiyaviy jarayonda samaradorlik pasayadi: hissiy masofa va qat’iylilik ortadi, farzandning ishonch hissi kamayadi. Ijtimoiy ongning yetuklashmasligi: farzand manipulyativ yoki noto’g’ri axborotga qarshi tanqidiy fikrlashni rivojlantira olmaydi. Oila psixologiyasi bu jarayonda o’qituvchiga yordam beradi: oilaviy qo’llab-quvvatlash va axloqiy qadriyatlar tarbiyasi farzandning ijtimoiy ongini va axloqiy qarashlarini shakllantiradi[4].

Xulosa va tavsiyalar

Kasbiy deformatsiya nafaqat o’qituvchining shaxsiy psixologik barqarorligiga, balki farzand tarbiyasi va ijtimoiy ong rivojiga ham salbiy ta’sir qiladi. Shu sababli:

1. Oila psixologiyasi orqali emotsional qo’llab-quvvatlashni ta’minlash;
2. Axloqiy qadriyatlarni mustahkamlash va axborot hujumlariga qarshi psixologik chidamlilikni rivojlantirish;

3. Kasbiy deformatsiyani kamaytirish va professional barqarorlikni oshirishga yo‘naltirilgan psixologik strategiyalarni tatbiq etish zarur.

Natijada, oila psixologiyasi nafaqat o‘qituvchining ruhiy salomatligini, balki farzand tarbiyasi va jamiyatning ijtimoiy barqarorligini ta’minlashda muhim vosita hisoblanadi. Shu bilan birga, bu yondashuv kasbiy deformatsiyani oldini olish va professional samaradorlikni oshirishda samarali mexanizm sifatida xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Aliyev, S. (2018). Pedagoglarda professional degradatsiya va uning oldini olish. T.: Pedagogika nashriyoti.
2. Nurmatova, D. (2020). Oila psixologiyasi va shaxsiy barqarorlik. T.: Fan va Ta’lim.
3. Islomova, M. (2019). Kasbiy stress va pedagogik faoliyat. “Pedagogika va Psixologiya” jurnali, №3, 45–52-betlar.